

Byggnadsantikvarisk utredning

Eurocs kontorsbyggnad

Dokumentation och riktlinjer inför ombyggnad

*Fastigheten Annetorpsgården 1 i Malmö stad
Skåne län*

Malmö Kulturmiljö
Enheten för Kulturmiljövård
Rapport 2007:004

Olga Schlyter och Maria Lundberg

Byggnadsantikvarisk utredning

Eurocs kontorsbyggnad

Dokumentation och riktlinjer inför ombyggnad

*Fastigheten Annetorpsgården 1 i Malmö stad
Skåne län*

Malmö Kulturmiljö

Box 406

201 24 Malmö

Tel: 040-34 44 75

Besöksadress: Malmöhusvägen 3, Grimsbygatan 24

www.malmo.se/kulturmiljo

Byggnadsantikvarisk utredning

Eurocs kontorsbyggnad - Dokumentation och riktlinjer inför ombyggnad

Fastigheten Annetorpsgården 1 i Malmö stad. Skåne län

Enheten för Kulturmiljövård Rapport 2007:004

Författare: Olga Schlyter och Maria Lundberg

Foto: Olga Schlyter och Maria Lundberg

Grafisk form: Anders Gutehall

Omslagsbild: Kontorsbyggnadens västra del

ISSN: 1653-493X

© Malmö Kulturmiljö 2007

Innehåll

Tekniska och administrativa uppgifter	4
Inledning	5
Historik	6
Annetorpsgården	6
Kalkbrytning i Limhamn	6
Cementindustrin	6
Kontorsbyggnadens tillkomst	8
Arkitekturen	8
Inredningen	9
Den konstnärliga utsmyckningen	9
Mottagandet i pressen	10
Männen bakom verket	10
Byggnadsbeskrivning	12
Teknik och material	12
Byggnadens exteriör	12
Byggnadens interiör	13
Utemiljön	19
Antikvarisk kommentar	21
Antikvariska riktlinjer vid ombyggnad	22
Den repetitiva fasadutformningen	22
Slutenheten mot norr och öppenheten mot söder	22
Atriumgårdarna	22
Enhetliga och konsekvent genomförda materialval	22
Cirkeln och fyrkanten	23
Dagsljuset	23
De välvda innertaken	23
Den konstnärliga utsmyckningen	23
Vatten och växter	23
Den funktionsuppdelade planen	23
Referenser	24
Årets rapporter	25

Bilagor

- Bilaga 1** Antikvariskt underlag till detaljplan
- Bilaga 2** Historiska kartor
- Bilaga 3** Fotodokumentation
- Bilaga 4** Historiska bilder
- Bilaga 5** Skisser och ritningar

Tekniska och administrativa uppgifter

Län: Skåne
Kommun: Malmö
Ort: Malmö
Fastighet: Annetorpsgården 1
Ägare: Annehem Fastighets AB

Inledning

1978 stod cementkoncernen Eurocs nya huvudkontor färdigt vid kalkbrottet i Limhamn. Kontorsbyggnaden präglas av en säregen arkitektur och ett helhets-tänkande vad gäller byggnadens utformning, utemiljön, inredningen och den konstnärliga utsmyckningen. Genom varsam förvaltning har byggnaden bibehållits i ett mycket välbevarat skick. Den har också stora kulturhistoriska värden i och med sin lokalhistoriska förankring i cementindustrins Limhamn.

Kontorsbyggnaden och dess omgivningar står nu inför omfattande förändringar, då här planeras för ett nytt bostadsområde med exklusiva bostadsrätter avsedda för den äldre delen av befolkningen. I dessa planer ingår på- och ombyggnad av kontorsbyggnaden. Den skall i framtiden inrymma bostäder och gemensamhetsanläggningar.

Föreliggande utredning har utförts med flera syften. Ett syfte har varit att dokumentera byggnaden inför förändringarna. Ett annat har varit att identifiera viktiga egenskaper och karaktärsdrag i byggnaden och utifrån detta bidra med riktlinjer för hur ombyggnaden kan utföras på ett varsamt sätt. I arbetet med utredningen har också ingått att leverera underlag till varsamhets- och skyddsbestämmelser i detaljplan till Stadsbyggnadskontoret i Malmö. Detta underlag finns som Bilaga 1.

Dokumentationen har i huvudsak gjorts i november 2006, och byggnadsbeskrivningen i rapporten baserar sig på läget i byggnaden vid det tillfället. I början av 2007 har rivningsarbeten utförts i byggnadens interiör. Riktlinjerna för ombyggnad tar inte hänsyn till dessa utförda åtgärder, utan baserar sig på dokumentationen från november 2006.

Utredningen har producerats av Malmö Kulturmiljö på uppdrag av Annehem Fastighets AB. Arbetet har utförts av byggnadsantikvarierna Olga Schlyter och Maria Lundberg.

Historik

Annetorpsgården

På den plats där Eurocs kontorsbyggnad uppfördes på 1970-talet låg tidigare Annetorpsgården. Det var en gård som tillkommit 1790 genom att Frans Suell d.y. köpte upp sju hemman i Hyllie by, bröt ur dessa ur bygemenskapen och lade samman dem i ett skifte. Namnet Annetorp fick gården efter Suells hustru Anna af Trolle. Frans Suell d.y. var en driftig näringsidkare och entreprenör i Malmö, och en av den tidiga industrialismens föregångsgestalter. På 1860-talet började man bryta kalk i industriell skala på Annetorpsgårdens marker.

Annetorpsgårdens mangårdsbyggnad låg enligt kartor från 1790-talet i östvästlig riktning, på södra sidan av Annetorpsvägens dåvarande sträckning. Eventuellt är byggnaderna på dessa kartor endast orealiserade planer. På senare kartor ligger gårdsbyggnader både norr och söder om vägen. När Eurocs kontorsbyggnad började uppföras på 1970-talet fanns en mangårdsbyggnad belägen i nord-sydlig riktning på norra sidan vägen. Det var en vitputsad långa med mansardtak, som låg ungefär där kontorsbyggnadens entréhall nu är.

Annetorpsgårdens park fanns kvar under det namnet fram till dess att kontorshuset uppfördes. Annetorpsvägen gick fram till 1970-talet i en sträckning utmed den nuvarande kontorsbyggnadens södra sida. Invid Annetorpsgården var vägen trädkantad. Flera av dessa träd finns ännu bevarade i parken, så att man kan skönja den gamla vägens sträckning.

Kalkbrytning i Limhamn

Namnet Limhamn är sammansatt av lim, som betyder kalk, och ordet hamn. Den kalkrika berggrunden har sedan långt tillbaka haft betydelse för näringen i Limhamn. Kalkbrytning och fiske var från senmedeltiden och framåt viktiga extra försörjningsmöjligheter för bönderna i Hyllie socken. Kalkstenen kunde plockas i strandkanten men fanns också lättillgänglig under jordskiktet. Den grävdes upp och brändes i primitiva ugnar. Den brända kalken skulle i första hand säljas till kungen, sedan kung Christian II på 1550-talet befallt att borgmästare och rådsherrar i Malmö skulle bränna kalk åt honom. Den brända kalken användes till bland annat murbruk och puts.

1622 anlade tre holländare ett kalkbruk i Limhamn. De hade fått privilegium av kung Christian IV att bryta och bränna kalk i Limhamn med omnejd. När Skåne blev svenskt 1658 tog svenska kronan hand om bruket tills danskarna 1709 förstörde hela anläggningen. 1728 återuppbyggdes bruket av Frans Suell d.ä. Kalkhanteringen fick en mer industriell form och kalken bröts upp ur marken, istället för att plockas på stranden eller grävas fram ur gropar. Från bruket levererades även kalksten till alla offentliga byggnader i länet. 1785 friköpte Frans Suell d.y., sonson till Frans Suell d.ä., kalk bruket från kronan. Samtidigt köpte han även ett tegelbruk i Lomma. Genom arv övergick bruken 1817 till släkten Kockum. På 1850-talet utökades bruket i Limhamn med fyra nya kalkugnar. Vid den här tiden fanns ett femtiotal kalkstensbrott i området.

Cementindustrin

Kalk är en viktig råvara för tillverkning av cement, en annan är lera. Redan romarna hade använt cement, men den moderna cementen, Portlandcement, uppfanns på 1820-talet i England. Behovet av cement i Sverige uppkom under den industriella expansionen på 1860-talet. Det var dyrt att importera, och en inhemsk tillverkning efterfrågades. Tillgången på kalk och lera i Malmö och Lomma gjorde att Skåne fick landets första cementtillverkning 1871, då Skånska Cement AB bildades. Bland aktieinnehavarna fanns, förutom kung Oscar II, kapitalstarka skånska godsägare och riksdagsmän samt Frans Henrik Kockum. Cementfabriken förlades till

Lomma, där Kockum hade sitt tegelbruk. Kalken transporterades från kalkbrotten i Limhamn med hästdragna vagnar på en smalspårig järnväg till piren, för vidare transport med bogserade pråmar till Lomma hamn. Vid den här tiden fanns två dagbrott i Limhamn, ett där Limhamns idrottsplats idag ligger, och Annetorpsbrottet.

1873 anställdes ingenjören Rudolf Fredrik Berg som disponent för Skånska Cement AB. Det gick bra för cementtillverkningen i Lomma, men trycket på svenskproducerad cement ökade stadigt och importen var fortfarande stor. 1888 började man bygga en ny cementfabrik, som skulle komplettera tillverkningen i Lomma, den här gången på en tomt vid hamnen i Limhamn. Med hjälp av skrotsten från brotten byggdes hamnen i Limhamn ut och en järnväg drogs längs sjösidan mellan Limhamn och Malmö.

I Limhamn tillverkades snart mer cement än i Lomma. På grund av de kostsamma transporterna av kalk och stenkolk till Lomma beslutades 1904 att Lommafabriken skulle läggas ner.

Under första världskriget sjönk cementförsäljningen tillfälligt. Under andra världskriget gjorde den begränsade bränsletillgången att man fick producera E-cement, en ersättningsprodukt som krävde mindre energi att tillverka. Under efterkrigstiden ökade cementförsäljningen, och företagets fabriker byggdes ut. På 1950-talet var Limhamnsfabriken var Sveriges största cementfabrik.

Behovet av cement i Sverige fördubblades mellan 1950 och 1969 och endast en liten del av produktionen exporterades. Under 1960-talet byggdes anläggningen i Limhamn ut. Istället för att frakta kalkstensblocken på järnvägsvagnar till råverket vid cementfabriken i hamnen, flyttade nu råverket till Kalkbrottet (Annetorpsbrottet) och kalkstenen krossades till kalkslam på plats. En två kilometer lång tunnel under Limhamn transporterade kalkslammet på löpande band till hamnen för bränning. Samtidigt bytte företaget namn, Skånska Cement AB blev AB Cementa. Bolaget hade nu monopol på cementtillverkningen i Sverige. 1973 bildades Industri AB Euroc och blev Cementas moderbolag. 1978 upphörde cementtillverkning i Limhamnsfabriken efter ett beslut att lägga all produktion i Slite på Gotland. 1994 slutade man även bryta kalk i Kalkbrottet (Annetorpsbrottet).

Under 1990-talet köpte Euroc upp ett norskt och två finska cementföretag och bytte namn till Scancem. All cementtillverkning i Finland, Norge och Sverige var nu samlad i ett enda bolag. 1999 blev tyska Heidelberg Cement nya ägare till Scancem, vilket innebar att bolaget blev Europas största och världens tredje största cementtillverkare.

Kontorsbyggnadens tillkomst

Den drivande kraften och idégivaren bakom kontorsbyggnadens tillkomst var Sten Lindh, Eurocs VD mellan 1968 och 1982. Lindh hade en bakgrund inom utrikesdepartement och som diplomat. Projekteringen för det nya huvudkontoret började hösten 1976. Ambitionen från Lindhs sida var att göra något nytänkande samt att använda så mycket som möjligt av koncernens egna produkter till bygget. En tanke var också att skapa en unik byggnad som kunde vara identitetsstyrkande för den så heterogena och geografiskt spridda koncernen. Men Lindh ville inte skapa ett monument, utan en arbetsplats. I en presentation av byggnaden från 1982 skriver han:

Vi sökte en byggnad som skulle göra intryck genom estetiska kvaliteter, inte genom fysiska volymer, en byggnad som inte fick dominera sin omgivning utan skulle ansluta sig till den, till Skånes välvda himmel och slättens vida horisonter, till lätt ljus och blond färgskala.

En byggnad som tidigare gjort intryck på Sten Lindh var det romanska klostret Saint Trophime i Arles södra Frankrike. Inför arbetet med den nya kontorsbyggnaden åkte han dit tillsammans med arkitekten Sten Samuelson. I tidskriften *Byggnadskonst* (1979/4) berättar Samuelson om resan:

När vi stod där och tittade i den underbara gamla klosterträdgården så säger Sten Lindh: skulle det inte vara riktigt att bygga sådana här valv i betong? Jag höll med honom – om man på den tiden kunde bygga sådana här valv i natursten utan tillgång till armeringsjärn, så skulle det vara lika riktigt att utnyttja betongen, företagets egen produkt, istället för att använda en massa stål. Vi fäste oss också vid de dubbla pelarna som dels är väldigt vackra, dels är konstruktiva när man sätter upp dem två och två och spänner tak över.

Lindh menade att betong är ett tekniskt överlägset byggnadsmaterial som är estetiskt neutralt, ”det är inte betongens kvaliteter utan arkitekturen som skapar miljön.”

Byggandet startade 1977, och det var klart för inflyttning i november 1978. Kostnaden för bygget slutade på 30,8 miljoner kronor.

Byggnaden dimensionerades för ett 80-tal anställda. Enligt Lindh skulle det inte vara en byggnad att växa i. Koncernens tillväxt skulle ske ute i dotterbolagen, inte i koncernledningen.

Den tekniska utrustningen i byggnaden var mycket modern. För inpassering i byggnaden användes passerbrickor som genom radiovågor aktiverade sensorer. Det fanns också TV-apparater utplacerade ”för att snabbt få ut interna meddelanden” men också för att man ska kunna ”ta en titt på t ex Ingemar Stenmarks bragder i slalombacken” som det uttrycks i artikeln i *Byggnadskonst* 1979. Lastgårdarna och parkeringen var kameraövervakade, och i sammanträdesrum och hörsal fanns rymliga telefonhytter. Det fanns sensorer i tillfartsvägen som utlöste en signal i receptionen när någon bil närmade sig.

Arkitekturen

Det traditionstyngda och pompösa är ett maktspråk i affärsvärlden, samtidigt som nytänkande och framåtanda är minst lika viktigt. I kontorsbyggnaden lyckades man förmedla båda dessa sidor genom arkitektur, konst och inredning.

Kontorsbyggnaden är ett tidigt exempel postmodernistisk arkitektur i Sverige. Typiskt för postmodernismen är en symbol- och associationsrik arkitektur med referenser i förmodernistiska byggnadstyper, liksom synsättet att byggnaden är en bärare av betydelser. Kontorsbyggnaden har med sina valvbågar, pelare och atriumgårdar det romanska klostret som förebild. Som exempel på hur byggnaden är

betydelsebärande kan man se valen av material. De är förankrade i koncernens verksamhet och i den historiska industrinäringen på platsen.

Idéerna om det franska klostret som förebild sägs ha kommit från byggherren Sten Lindh som hade stort inflytande över projektet. Motivet med upprepande rundbågar var dock inte helt nytt eller främmande för arkitekten Sten Samuelsson. Ett liknande motiv hade han använt redan 1974 i sitt stadshus i Ängelholm. Även där spelade den lokala historien en roll för materialvalet, då ett tidigare tegelbruk på platsen styrde valet av fasadmaterial till att bli rött tegel. Under 1950-60-talen hade Samuelson verkat i en rationell, modernistisk anda, men under 1970-80-talen blev hans arkitektur allt mer postmodernistisk i sitt formspråk.

Inredningen

Det är lätt att tänka sig att koncernchefen Sten Lindh hade stort inflytande över hur kontorsbyggnaden inreddes. Utformningen av interiörerna handlade dels om att skapa effektiva, vackra och bekväma kontor, dels om att skapa representativa lokaler för tillresande bolagschefer, affärspartners och andra besökare. I detta arbete hade Lindh nytta av sin erfarenhet som koncernchef och sin bakgrund som diplomat med stort intresse för konst och kultur. Det är anmärkningsvärt vilket helhetstänkande och vilken kvalitetsnivå som genomströade projektet. Alla nya möbler beställdes från Dux, ett kvalitetsmärke som dessutom hade lokal förankring i Malmö. För Dux arbetade Bruno Mathsson, en av landets främste möbelformgivare, och flera möbler i byggnaden har designats av honom.

I representationsutrymmena kontrasterades det moderna med klassiska element såsom marmorspisar, spegeldörrar och profilerade väggpaneler. Rummen möblerades med antikviteter av varierande slag, såsom empiremöblemang och moraklockor. Med denna utformning signalerar representationsutrymmena att koncernen var framåtblickande och modern samtidigt som den hade anor och historisk förankring långt bak i tiden.

Den konstnärliga utsmyckningen

För konstnärlig utsmyckning av byggnaden anlätades Carl Fredrik Reuterswärd, Sveriges vid den tiden kanske internationellt mest kände samtida bildkonstnär. Reuterswärd kallade sin utsmyckning för "en kommenterande dekor till Euroc-huset." Han menade att byggnadens ovanliga arkitektur och speciella stämning ställde särskilda krav på utsmyckningen. I en broschyr 1982 uttryckte han det som att det krävdes "ett samtal mellan arkitektur och dekor formulerat i klarspråk." De upprepande valvbågarna menade han gav en förnimmelse av förlopp, av tid, och Reuterswärd använde sig av linjen, punkten och tiden som teman i sitt verk. Hans utsmyckning består av nio olika konstnärliga arbeten, och den kom till under åren 1978-1982.

- *Castor & Pollux* 1978-79: Två "meteoriter" i brons placerade i vattenspeglarna vid entrén.
- *Limhamn Random Time* 1980-81: En snurra i valnötsträ, placerad i Euroc-hallen. Bortplockad sedan flera år men bevarad i huset.
- *Ormen* 1978-79: Trappräcke i valnötsträ i form av en kobra, i representationsutrymmet. Kallad "valutaormen."
- *Nature & Culture* 1981: Skulptur i brons placerad i dammen i entréhallen, föreställande en palett bland stora löv.
- *Kvadraten & Cirkeln* 1979: Dekor i kalkstensgolvet i entréhallen bestående av en kvadrat och en cirkel i guldemalj.
- *Linjen & Fläcken* 1978-79: Fyra akvareller på rispapper, okänt var de var placerade.
- *La Grisaille* 1979: Väggmålning som är en kompletterande bakgrund till *Ormen*.

- *Les Trois Versaille* 1980: Tre väggmålningar som ursprungligen kompletterade *Limhamn Random Time* i Stora Eurochallen.
- *Gyllene Snittet* 1979: Tavla gjuten i brons. Sitter på norra väggen vid representationsutrymmena.

Ett nytt konstverk tillfogades kontorsbyggnaden 1996. Det var den engelske konstnären Antony Gormleys betongfigurer som står parken, söder om byggnaden. Bakgrunden till konstverket är att Scancem, som koncernen då hette, till sitt 125-årsjubileum 1996 anordnade en utställning med namnet *Betong* tillsammans med Malmö Konsthall. Ett av verken på denna utställning var Gormleys *Allotment* som bestod av 300 betongfigurer, gjutna efter måtten på lika många Malmöbor. I samband med utställningen blev även Scancems styrelse uppmätt och de betongfigurer som nu står i parken tillverkades efter deras mått.

Mottagandet i pressen

Kontorsbyggnaden mottogs positivt i pressen. I den danska facktidskriften *Arkitekten* liknade man byggnaden vid ett orientaliskt palats, frammanat av anden i lampan i det skånska landskapet. Man menade att det okonventionella samarbetet mellan Lindh och Samuelson - en kreativ byggherre och en odogmatisk arkitekt - hade lett till en byggnad som avspeglade några av de senaste tendenserna i arkitekturen. Skribenten (signaturen Skr) drog paralleller till två av postmodernismens förgrundsgestalter; Robert Venturi och Leon Krier.

I Svenska Dagbladet lovordade Ulf Hård af Segerstad Eurocs nya kontorsbyggnad:

Chockerande tanke: Här har uppenbarligen både byggherre, arkitekt och övriga inblandade haft ganska roligt. /... / Så charmfullt elegant och intelligent avvikande kan man bara bygga, om man gör det av lust.

Även Hård af Segerstad gjorde orientaliska jämförelser, och kallade Sten Samuelson en "bekymmerslös Aladdin". Han kommenterade byggnadens smidiga funktionslösningar där inget lämnats åt slumpen, exempelvis att den var helt tillgänglig för funktionshindrade. Representationsutrymmena hyllar han för deras "diskret gedigna men långt ifrån luxuösa bekvämlighet."

Männen bakom verket

Sten Lindh

Sten Lindh, född 1922, var verkställande direktör och koncernchef för Cementa-koncernen mellan 1968 och 1981. Fram till 1993 satt han i styrelsen som först ordförande och senare ledamot. När Euroc skulle bildas 1973, som moderbolag till Cementa, var det Sten Lindh som kom på namnet. Det skulle vara produktneutralt samtidigt som det skulle vara uttalbart på flera språk. Lindh har tidigare haft en bakgrund i utrikesförvaltning, finansdepartementet och som ambassadör vid EEC. Han var chef för EFTAs sekretariat 1960 och var ombud i Europarådet 1964-1968.

Sten Samuelson

Sten Samuelson föddes 1926 i Ängelholm. Han studerade på KTH för bland annat Nils Ahrbom, Eskil Sundahl, och Carl Nyrén. Strax efter sin examen fick han 1951 anställning på Fritz Jaeneckes arkitektkontor i Malmö, och redan ett år senare erbjöds han partnerskap i firman. Under 1950-talets byggboom växte arkitektkontoret, och flera av Malmös nya bostadsområden ritades av Jaenecke & Samuelson. De skapade ett eget signum med balkongfasaden, där balkonger i betong bildar en estetisk effekt på fasaden. Detta motiv använde de bland i hyreshus i Östra Sorgenfri och på Helsingborgs lasarett. Så småningom utvecklades formen då de lät balkongen löpa runt hela fasaden. Ytterligare ett steg togs när de ritade Landskrona

konsthall (1962-64) som består av två betongdäck, golvet och taket, och däremellan glasade väggar.

Under 1950-talet arbetade Jaenecke och Samuelson parallellt med både Malmö Stadion och Nya Ullevi i Göteborg. 1964 blev Sten Samuelson professor vid den nystartade arkitekturutbildningen vid LTH. Arkitektkontoret ritade under 1960-talet bland annat Helgeandskyrkan i Lund (1964-66) i oxblodsfärgat helsingborgstegel och det som skulle bli kontorets sista verk, Norrköpings stadsbibliotek (1968-72) som räknas till en av höjdpunkterna i den svenska brutalismen. 1970 delades kontoret formellt i Sten Samuelson Arkitektkontor AB och Fritz Jaenecke Arkitektgrupp AB.

På 1980-talet ritade Samuelson bland annat S:t Matteus kyrka i Malmö och Malmö Stadshus. Samuelson lämnade 1989 sitt arkitektkontor men verksamheten fortsatte under namnet Samark AB. Sten Samuelson dog 2002 i Lausanne, Schweiz.

Per Friberg

Per Friberg föddes 1920 i Helsingborg. Han utbildade sig till både landskapsarkitekt och byggnadsarkitekt vid KTH i Stockholm, Konstakademiet i Köpenhamn, Konsthögskolan i Stockholm samt vid Harvard University i USA. Han blev Sveriges förste professor i trädgårdskonst och naturvård vid lantbruksuniversitetet i Alnarp och innehade professuren mellan 1964-85.

Bland hans över 700 utförda arbeten kan nämnas den egna trädgården i Bjärred som är sluten i sin form till skillnad mot den öppna naturen runt det egna sommarhuset i Ljunghusen, som även med glasväggar öppnar gränsen mellan ute och inne. I Görväln i Jakobsberg utanför Stockholm och Augerum utanför Karlskrona har han ritat två griftegårdarna med det rörliga vattnet som tema och symbol. Friberg har även ritat takträdgårdarna på Kronprinsen i Malmö, landskapet runt Barsebäcks kärnkraftverk och planerat Sturups flygplats i det omkringliggande landskapet.

Per Friberg arbetar mycket med att integrera hus, trädgård och natur och att skapa en formmässig dialog dem emellan. Han använder sig av det omkringliggande landskapet och geometriska former. Utemiljön kring koncernledningskontoret för Euroc med parken och de fyra atriumgårdarna är skapad dels för att passa in i omgivningarna (kalkbrottet och den omkringliggande naturen) men även för att harmoniera med byggnaden.

Oscar Reuterswärd

Carl Fredrik Reuterswärd föddes 1934 i Stockholm. Som artonåring studerade han för Fernand Léger i Paris och fortsatte sedan vid Konsthögskolan i Stockholm, där han senare, mellan 1965-69, var professor. Reuterswärd är känd som målare, skulptör, grafiker och författare. Ett av hans mest kända verk är skulpturen *Non Violence*, en revolver med knut på pipan, som bland annat står utanför FN i New York och vid Börshuset i Malmö. Reuterswärd har utfört många offentliga uppdrag och är internationellt känd. Sedan 1970 bor Reuterswärd i Lausanne i Schweiz.

Bruno Mathsson

Bruno Mathsson föddes 1907. Han fick sin utbildning till möbelformgivare genom praktik i faderns snickeriverkstad och genom självstudier. Tidigt började han formge stolar och utvecklade "sittandets mekanik". Hans arbets- och vilstolar i lamellimmat böjträ med sadelgjord visar på ett elegant och smidigt formspråk och produceras än i dag. Under 1950-talet ritade Mathsson hus som bestod av tre glasväggar, en tegelvägg och betonggolvet. Närheten till naturen var ett viktigt inslag. Under 1960-talet återvände han till möbelskapandet och tillsammans med dansken Piet Hein skapade han Superellipsbordet. 1969 inledde han ett arbete med möbeltillverkarna Dux. Bruno Mathsson är en av Sveriges internationellt mest kända formgivare. Han dog 1988.

Byggnadsbeskrivning

Teknik och material

Byggnadens golv och tak är byggda i betong. Den bärande stommen består av platsgjutna betongväggar samt stålpelare. Pelarna är invändigt inbyggda i lättväggar eller i betongrör så att de har utseendet av betongpelare. Då byggnadens plan är utformad efter ett modulsystem har prefabricerade element kunnat användas i mycket stor utsträckning. Fasaden består av prefabricerade pelare, valv och väggskivor. Övriga ytterväggar är lätta utfackningsväggar med gipsskivor på insidan och anodiserad aluminiumplåt på utsidan. Fönstren är träfönster klädda med anodiserad aluminiumplåt. Tekniska installationer såsom klimatanläggning döljs av de välvda innertaken.

Mycket av materialet i byggnaden kommer från företag som ingick i Eurokoncernen. Betongelement till fasader, bjälklag och sockel, inklusive pelare och valv kom från A-betong. Gipsskivor, de välvda innertaken och strukturputsen som kom från Gyproc. Allt sanitetsporcelain kom från IFÖ Sanitär och IFÖ Kampri gjorde exempelvis rostfria diskbänkar. Värmepannor, värmepumpar och anordningen för uppvärmning av bassängen med hjälp av solvärme kom från Teknoterm. Till väggarna med träfaner användes dock en brandklassad panel av märket Trysil. Brandpanelen består av gipsskivor med träfaner som ytskikt.

Byggnadens exteriör

Kontorsbyggnaden är en långsträckt byggnad i en våning. Tillfart och entré är på husets norra sida och på den södra sidan finns en park mellan huset och kalkbrottet. Byggnaden har en sluten karaktär mot norr medan den öppnar sig mot parken i söder och mot de fyra innergårdarna.

Upprepande motiv i fasaderna är valvbågar uppburna av betongpelare. I fasaden mot norr är det en enkel rad av pelare som bär upp valvbågarna, och fasaden bakom är av betongelement med friliggande ballast av ljus sjösten. På ett par ställen finns fönsterpartier med ett raster av vertikala ribbor av brunanodiserad aluminium för. Dessa fönsterpartier har raka överstycken, och bryter på så vis av från fasadens upprepande valvbågsmotiv. På den södra fasaden är valvbågarna djupare och de bärs upp av dubbla rader av pelare. Fasaden består här av fönsterpartier med bröstning i brunanodiserad aluminium.

Valvbågarna löper längs med hela byggnaden. Vid varje pelare finns en dekorativ rundel i relief i betongen, och en vattenkastare i betong som avleder regnvattnet. Pelarna har ett något smalare parti högst upp, vilket ger konstruktionen ett lätt uttryck. En bit indragen från valvbågarna finns taksargen, även den i betong med reliefmönster.

Utmed den norra fasaden finns en grund damm som fungerar som vattenspegel. Vid entrén, i vattenspegeln finns Carl Fredrik Reuterswårds konstverk *Castor & Pollux*. En skärmtaksförsedd gång leder från rondellen över vattenspegeln till entrén. Skärmtaket består av pelare och valvbågar. Vid rondellen finns ett fristående, högre skärmtak uppbyggt av fyra pelare.

Byggnadens tak är ett platt tak belagd med svart gummitatta, som inte är synligt från marken. Ett par större ventilationsanordningar inbyggda i beige, korrumnerad plåt finns på taket.

Genomförda förändringar: Utvändigt har byggnaden inte förändrats på något egentligen synbart vis. Den största förändringen som berör byggnaden är att dammen vid norra fasaden har minskats i storlek. Ursprungligen sträckte sig denna vattenspegel utmed hela fasadens längd, och var även bredare än idag. På dammens botten låg släta, runda naturstenar. På grund problem med att dammen läckte tog

man dock 1997 bort en stor del av den. Sten Samuelson medverkade i detta och var den som bestämde dammens nya utseende.

Vid den östra lastgården byggde man 1981 till ett litet förråd, och 1989 gjordes en större ombyggnad. Tidigare garage byggdes då om till kontorsrum. Garageportarna ersattes med fasader av betongelement lika befintliga fasader och brunanodiserade aluminiumfönster sattes in. Denna fasad är endast synlig inifrån lastgården. Arkitekt för ombyggnaden var Sten Samuelson Arkitektkontor, Samark. 1991 gjordes en omläggning av taket. Det var tidigare belagt med ljust grus ovanpå ett tätskikt, men lades då om med gummimatta.

Byggnadens interiör

Kontorsbyggnaden är en vidsträckt byggnad i ett plan ovan mark och med källare. Den är uppdelad i tre delar, efter funktion; representation, kontor och rekreation. I väster finns restaurang, hörsal och representationsutrymmen, i öster friskvårdsavdelning och gästbostäder. Däremellan finns kontorsutrymmena grupperade kring fyra innergårdar.

Ett genomgående drag i interiörerna är de välvda innertaken i gips. Dessa återfinns i kontorsutrymmena och i flera av de allmänna utrymmena. Den välvda formen finns även på flera ställen i form av rundade väggar och runda takfönster. Återkommande detaljer är också golv i röd och grå kalksten och väggar med slät träpanel.

Entréhallen

Vid entrén kommer man via vindfång och entrésluss med reception in i entréhallen. I entréslussen finns en soffa för väntande besökare, och på vägen hänger en avbildning av klostret Saint Trophime i Arles, kontorsbyggnadens arkitektoniska förebild. Entréhallen är ett stort och ljust utrymme med en helt uppglasad vägg i söder. Övriga väggar är i en grov, vit gipsstruktur. Innertaket går i valv som följer valven i exteriören, och golvet är belagt med röd och grå kalksten. Direkt innanför entrén finns Reuterswårds konstverk *Kvadraten & Cirkeln*, som består av linjer i guldemalj infällda i kalkstengolvet. Bredvid detta konstverk finns en planteringsbädd nedsänkt i golvet, samt en vattenspegel i form av en grund damm med runda naturstenar på botten. I dammen finns ett annat konstverk av Reuterswård, skulpturen *Nature & Culture* i brons, föreställande en palett omgiven av stora blad. Konstverken, dammen och planteringen omgärdas av runda pelare i omålade, slipade betong, och belyses uppifrån av dagsljus genom takfönster samt av dold belysning. På den västra väggen finns väggfasta fåtöljer med ljus skinnklädsel.

Genomförda förändringar: Entréhallen är helt bibehållen i sin ursprungliga utformning. De vita, takhängda lamporna vid den södra väggen tillhör originalinredningen. Halogenspottarna vid den västra väggen är dock tillkomna senare. Reuterswårds konstverk *Nature & Culture* var planerat från början, men kom på plats först 1981. Fåtöjlerna tillkom på 1990-talet. Från början var entréhallen helt omöblerad och saknade konst på väggarna, vilket var en medveten tanke. Väntande besökare skulle uppehålla sig i entréslussen där det fanns en soffa.

Kapprummet

Väster om entréhallen ligger ett kapprum. Det är runt i formen och öppnar sig mot korridorer i söder och norr. Väggarna är i slät faner av amazakoué (ett tropiskt träslag av afrikanskt ursprung, även kallat ovangkok), och golvet är i grå kalksten med en centrerad rundel av röd kalksten. I taket finns ett runt takfönster som också innehåller belysning. Två specialtillverkade kapphängare i trä står på var sida rummet. De är lätt svängda och följer rummets rundning. Kapprummets norra öppning flankeras av två telefonhytter. Hytternas dörrar är i faner lik väggbeklädnaden och har en långsmal vertikal glasruta. Handtagen är i stål med flätat svart skinn.

Genomförda förändringar: Kapprummet är bevarat intakt i sin ursprungliga utformning och möblering.

Toaletter

Väster om kapprummet, på andra sidan en korridor, ligger besökstoletterna; en damtoalett med åtta bås och en herrtoalett med fyra bås samt fyra urinoarer. Toalettporslinet är gräddvitt och golvbeläggningen är bruna, rektangulära klinkerplattor. Samma typ av plattor är även väggbeklädnad i båsen. I övrigt är väggarna på toaletterna klädda med slät träfaner, och dörrarna till båsen är av samma material. Belysning består av i innertaket infällda lysrörsarmaturer.

Genomförda förändringar: Toaletterna vid entréhallen är bevarade i originalutförande.

Hörsal

Norr om kapprummet ligger hörsalen. Den nås från korridoren genom en vit, dubbelbladig spegeldörr. I hörsalens bakre (östra) del finns ett teknikrum bakom en välvd, halvcirkelformad vägg. Väggen mot teknikrummet är i grov, vit gipsstruktur. Övriga väggar i hörsalen är i slät faner av amazakoué (ett tropiskt träslag av afrikanskt ursprung, även kallat ovangkol), och taket är i askfaner. Golvet är belagt med en brun heltäckningsmatta och uppbyggt i välvda gradänger. Taket höjs stegvis mot främre delen av salen och har infälld lysrörsarmatur. Gradängerna är möblerade med fristående snurrfåtöljer klädda i ljus läder, fastskruvade i golvet. Fåtöljerna är designade av arkitekten Sten Samuelson och tillverkade av Dux. Längst fram (västerut) i hörsalen finns ett välvt podium i samma typ av faner som väggarna. Bakom podiet finns en filmduk med ridå i ett grågrönt tyg med motiv av björklöv och snöbär. I hörsalens sydöstra hörn finns en telefonhytt.

Genomförda förändringar: Hörsalen är i stort sett bevarad i sin ursprungliga utformning. Heltäckningsmattan som ligger här är original, liksom ridån.

Euroc-hallen

Söder om kapprummet ligger den så kallade Euroc-hallen. Rummets södra vägg är helt uppglasad och består av tre valvbågiga fönsterpartier som vetter ut mot parken. I öster finns ett antal smalare, raka fönster och fönsterdörrar. Innertaket är bågformigt och följer fönstrens form. Golvet är belagt med stora kvadratiske plattor i vit Ekeberga-marmor, med en inramande kant av grå marmor. Mot korridoren i norr och representationsutrymmena i väster finns vita, dubbelbladiga spegeldörrar. På väggarna finns vit spegelpanel i gips med ett enkelt, något profilerat listverk. I spegelytorna på den norra väggen finns Carl Fredrik Reuterswårds konstverk *Les Trois Versailles*. Det är tre målningar på duk, limmade omedelbart på de betongelement som väggarna består av. Triptyken är stänkmålad i en grön färgskala. Vid den västra väggen finns en öppen spis i vit marmor.

Genomförda förändringar: I Stora Euroc-hallen fanns ursprungligen Carl Fredrik Reuterswårds konstverk *Limhamn Random Time*, en stor snurra i valnötsträ. Den var fäst i golvet men kunde monteras loss om man hade behov av att utnyttja hela golvytan. Den finns bevarad i huset. Övrig fast inredning är bevarad i original. Ursprungligen fanns här en stor matta i gula toner, designad av Märta Måås-Fjetterström.

Foajé och sällskapsutrymme

Väster om Euroc-hallen ligger ytterligare representationsutrymmen. Från Euroc-hallen kommer man in i en foajé som i söder öppnar sig mot ett sällskapsutrymme. Rakt fram når man biblioteket samt en enskild matsal. På väggen till höger när man kommer in från Euroc-hallen hänger Carl Fredrik Reuterswårds konstverk *Gyllene Snittet*. Foajén har golv i vit Ekeberga-marmor och vita väggar. Centralt i foajén

finns en spiraltrappa som leder ner till ett utställningsrum i källaren. Ovanför trappan finns ett runt takfönster. Trappan inramas i norr av en välvd vägg med Carl Fredrik Reuterswårds konstverk *La Grisaille*, en stänkmålning i grått och blått på duk monterad direkt på betongväggen. Trappan har ett räcke i trä som är skulpterat som en kobra med rest huvud och utfälld nacksköld i trappans mitt. Det skulpterade räcket, *Ormen*, är ett konstverk av Carl Fredrik Reuterswård. Ormen försvinner ner i källaren men återkommer igen som ett slingrande räcke vid sällskapsutrymmet.

Sällskapsutrymmet söder om foajén är delvis nedsänkt ett par trappsteg och möblerat med två soffgrupper, flygel och öppen spis. Den öppna spisen finns på den östra väggen och är av samma typ som spisen i Euroc-hallen. Knoppen på spjället har formen av ett dollartecken. Sällskapsutrymmets östra vägg är i slät lärkfanér, medan den västra väggen är vitmålad. Den södra väggen är uppglasad med två valvbågiga fönsterpartier. Golvet är belagt med laserad bokparkett. Fyra trappsteg i trä leder ner till sittgrupperna. Nedsänkningen omgärdas dels av ett räcke i vitmålat stål och plexiglas, dels av *Ormen*. Två bärande pelare finns i sällskapsutrymmet. De är inte runda betongpelare som på övriga ställen i byggnaden, utan fyrkantiga och försedda med profilerad vit panel. Taket över sällskapsutrymmet är välvt och belysning i sällskapsutrymme och foajé består av infällda halogenspottar.

Genomförda förändringar: Utrymmet vid den öppna spisen var avdelat från foajén med en vägg, och där det nu är plexiglasräcken var det täta väggar från golv till tak. Mitt emot den öppna spisen fanns en alkov med en soffa för enskilda samtal. Golvet i sällskapsutrymmet var belagt med en stor, vit matta. Utmed de tre väggarna i den nedsänkta delen fanns en specialbyggd soffa i mönstrat tyg i vitt och grått. I slutet av 1990-talet byggdes dessa utrymmen om till sin nuvarande utformning. Ursprunglig belysning har ersatts med infällda halogenspottar. Från början fanns ormen även ute i parken där den dök upp och ner i gräsmattan, men dessa delar har tagits bort.

Enskild matsal

Den enskilda matsalen ligger direkt väster om sällskapsutrymmet och nås från foajén via en dubbelbladig spegeldörr. Väggarna i matsalen är ljus gröna och taket är välvt. Den södra väggen är helt uppglasad. Rummet är möblerat med en matgrupp, skänk och lampetter i empirestil. På skänken står två urnor i trä, som lär ha tillverkats som bestickbehållare. Golvet är belagt med en ljus parkett, och under matgruppen ligger en specialtillverkad grön matta.

Genomförda förändringar: Golvet i den enskilda matsalen var ursprungligen belagt med en ljus, grå heltäckningsmatta. Infälld halogenbelysning i taket är inte ursprunglig. I övrigt är matsalen bevarad i originalskick, inklusive hela möblemanget.

Biblioteket

Väster om den enskilda matsalen ligger biblioteket. Dess nordligaste del, vid dörren från foajén, har väggar i slät lärkpanel och ett nedsänkt kassettkast i trä. Utmed väggarna finns låga bokhyllor, och ovanför dessa satt tidigare porträtt i olja av företagets verkställande direktörer, från RF Berg och framåt. Södra delen av biblioteket har vitt innertak i två valvbågar. Väggarna är klädda med vit spegelpanel i gips med ett enkelt listverk som är förgyllt i sin profilering. I söder finns två valvbågiga fönsterpartier med bröstning i form av vitmålade, perforerade elementskydd. Golvet är belagt med en ljus parkett. Rummet är möblerat med diverse sittgrupper, orientaliska mattor, en jordglob och ett schackbord. Vid fönstren finns draperade gardiner i gult tyg.

Genomförda förändringar: Det utrymme som idag är biblioteket var inte inrett när huset stod klart. Planen var från början att det skulle inredas till ett särskilt kontor

för styrelseordföranden. Inom ett par år efter det att byggnaden stod klar inreddes det dock till bibliotek. Inredningen är ursprunglig.

Restaurang

Längst västerut i byggnaden finns personalmatsalen. Man når den från entréhallen via en bred korridor. Matsalen har fönster i söder och väster. I norr ligger köket med serveringsdisk ut mot matsalen. Matsalens väggar är vitmålade, och taket är välvt i fyra valv. Golvet är belagt med laserad bokparkett. Belysningen består av infällda lysrörsarmaturer mellan valvbågarna, samt vägglampetter. Centralt i matsalen finns en kvadratisk plantering med inramning i golvet av betong målad i en skarp blå kulör. Planteringen omgärdas av fyra pelare i omålad, slipad betong och belyses uppifrån genom takfönster och lampor. Matsalen är möblerad med superellipsbord (design Bruno Mathsson och Piet Hein) med skiva i masurbjörk och stolar från Dux (design Bruno Mathsson) omklädda i grönt tyg. Vid fönstren i sydöstra delen av matsalen finns två sittgrupper med superellips soffbord och fåtöljer Laminett (design Yngve Ekström) klädda i blommigt tyg. Norr om matsalen, i byggnadens nordvästliga hörn finns två mindre gästmatsalar.

Genomförda förändringar: Golvet var ursprungligen belagt med korkplattor, så kallad kork-o-plast. Den nuvarande bokparketten är inlagd på 1990-talet. Den betongkant som omramar planteringsbädden har målats i en skarp, blå färg. Ursprungligen var den omålad. Stolarna och de mindre superellipsborden tillhör originalmöblemanget, medan de stora superellipsborden ursprungligen var skrivbord i direktörsavdelningen. Stolarna var ursprungligen klädda i ett randigt tyg. Laminett-sittgrupperna är inte ursprungliga, utan har ersatt tidigare fåtöljer och bord.

Huvudkorridoren

Genom kontorsdelen löper en bred huvudkorridor i öst-västlig riktning genom byggnaden, från entréhallen till friskvårdsanläggningen. Huvudkorridoren har väggar i slät lärkfaner. Den norra väggen är bitvis uppglasad ut mot atriumgårdarna. Korridorens golv är belagt med röd kalksten, med grå kalksten utmed väggarna samt i tvärgående band i takt med fasadens valvbågar. Vid de uppglasade fasaderna går taket i valv, medan det är platt i resten av korridoren. Belysningen består dels av takhängda lampor i vit plåt som lyser upp valven underifrån, dels av infällda lysrörsarmatur utmed väggarna, som belyser faneren. Bitvis finns även infällda halogenspottar. I mitten av korridoren finns en välvd, halvcirkelformad vägg klädd i lärkfaner som avgränsar ett utrymme invid sammanträdesrummet, avsett att vänta i. I detta utrymme finns ett lågt, halvrunt bord murat i grovt huggen kalksten och med en skiva i blankpolerad sten. På den välvda väggen sitter lampetter.

Genomförda förändringar: Infällda halogenspottar är inte ursprungliga. I övrigt är huvudkorridoren bevarad i originalskick, inklusive tak- och väggarmaturer. Från början var pausutrymmet möblerat med fyra Jetson-fåtöljer (tillverkade av Dux, design Bruno Mathsson) med klädsel i rött skinn.

Kontorsutrymmena

Kontorsutrymmena är grupperade norr och söder om huvudkorridoren, kring de fyra atriumgårdarna. Runt den södra atriumgården ligger direktörsavdelningen med kontor och sammanträdesrum.

Kontoren på den norra sidan är grupperade på var sida om interna korridorer, och alla kontor har fönster mot någon av gårdarna. På de ställen där fönster saknas, exempelvis utmed norrfasaden, är sådant som pentry, förråd och toaletter belägna. Idag utnyttjas kontoren av olika företag, och de har något varierande utformning. Gemensamma drag är korridorgolven i laserad bokparkett och innertaken i korridorerna som är akustikplattor i gips med infälld halogenbelysning. I den västligaste delen är väggarna i korridorerna vitmålade, med vissa väggpartier i lärk-

faner. Kontorsdörrarna är i rödboksfaner. I de östligare delarna är väggarna mellan kontor och korridor helt uppglasade. Toaletterna har blått porslin och dörrar i beige laminat.

Kontorsrummens indelning följer fasadens valvbågar, och rummens innertak är välvda. Ursprungliga taklampor finns bevarade i flera rum. Kontorsrummens väggar liksom fönsterpartierna är i huvudsak vitmålade. Golven är belagda med heltäckningsmatta. I vissa kontor finns inbyggda bokhyllor i rödbok bevarade. I direktörsavdelningen är inredningen idag utrivna och ombyggnad pågår.

Ursprunglig utformning: Från början hade internkorridorerna i kontorsavdelningen heltäckningsmattor på golven och innertak bestående av vita plåtkassetter. Utmed ena väggen fanns infälld lysrörsbelysning. Internkorridorerna vid kontoren norr om huvudkorridoren hade vitmålade väggar. Kontorsdörrarna var från korridoren sett något indragna i väggen till följd av de inbyggda bokhyllorna. Detta gjorde att korridorerna utformning inte störde utav en rad dörrar, utan uppmärksamheten kunde riktas mot ett motiv i korridorerna ände, såsom ett konstverk eller ett fönster.

I kontorsrummen fanns också heltäckningsmattor, och i varje rum fanns en inbyggd bokhylla. Alla möbler kom från Dux. Den inbyggda bokhyllan och skrivborden var från deras möbelkollektion Avanti. Materialet var rödbokfaner, liksom kontorsdörrarna. Skrivbordsstolar och besöksstolar var klädda i ljus skinn eller randigt tyg, och för fönstren fanns vertikelpersiennor. Som belysning fanns specialtillverkade takhängda lampor i vit plåt invid fönstren som belyste takvalvet underifrån. Lamporna var gjorda speciellt för att ge ett dagsljusliknande ljus. Skrivbordslamporna bestod av bordslampor med en stor halvsfärisk, vit plastskärm.

I direktionsavdelningen var rummen förhållandevis stora och grupperade två och två invid gemensamma mottagningskontor med plats för sekreterare. Varje kontor hade egen toalett, vilrum och kassaskåp. Här gick korridoren utmed de uppglasade fasaderna mot innergården, och kontoren låg ut mot parken. Väggarna mot korridoren var i lärkfaner, utom vid sekreterarnas rum där väggen bestod av stora glaspartier. Närmast huvudkorridoren låg styrelserummet, ett stort sammanträdesrum som kunde delas av med en vikvägg. Detta rum hade heltäckningsmatta och fanerväggar, och var möblerat med ett stort kvadratisk bord och stoppade stolar i ett brunt tyg.

Genomförda förändringar: Direktörsavdelningen byggdes om helt på 1990-talet. Antalet kontor fördubblades genom att man lade mindre kontorsrum på var sida om en korridor, enligt samma modell som finns i de övriga kontorsmodulerna. I och med att man flyttade innerväggar frilades bärande stålpelare som varit inbyggda i väggarna. Dessa hamnade nu i korridoren, och de gavs en utformning så att de såg ut som de betongpelare som finns bland annat i entréhallen. Lärkträfanererna som suttit på de ursprungliga korridorväggarna demonterades och sattes upp på nytt i den nya korridoren, och den kompletterades med nya, likadana fanerskivor. För den nya utformningen stod fastighetsansvarige Hans Olsson i samarbete med Pantektor AB. Sten Samuelson informerades om ändringarna och gav sitt samtycke.

I samband med denna ombyggnad bytte gjorde man också en del ändringar i de övriga internkorridorerna. Som fondvägg i flera av korridorerna satte man upp nya lärkfanerpaneler, och på golv-, takmaterial och belysning byttes ut. Vid detta tillfälle hade de ursprungliga heltäckningsmattorna redan ersatts med plastmattor.

2001 byggde man om de östra delarna av kontorsavdelningen och satte in glasväggar mellan korridor och kontorsrum. Heltäckningsmattorna i kontorsrummen har också bytts ut och toaletterna har kaklats om.

Friskvårdsavdelning

I byggnadens östra del ligger friskvårdsanläggningen som består av en simbassäng, omklädningsrum, duschrum, bastu samt motionsrum. Från huvudkorridoren kommer man via två uppglasade dörrpartier in i poolrummet, som ligger fyra trappsteg ner från korridoren. Golvet i poolrummet är belagt med kvadratiska, bruna klinkerplattor och väggarna är klädda med gles furupanel. Den södra väggen är helt uppglasad ut mot parken, och här finns även möjlighet att gå ut. Poolrummets tak går i valv som följer exteriörens valvbågar. Undertaket består av glesa, smala fururibbor. Belysningen består av takhängda armaturer i vit plåt som belyser furutaket underifrån. Väster om bassängen finns herrarnas omklädningsrum, duschar och en bastu med ett fönster ut mot parken. Öster om bassängen finns motsvarande för damer. Norr om poolrummet ligger motionsrummet. Det är i nivå med byggnaden i övrigt, och man når det via en ramp utmed poolrummets norra vägg. Motionsrummet har väggar och tak som de i poolrummet, medan golvet är belagt med en grön linoleummatta. Rummet är helt öppet ut mot poolrummet. Mellan motionsrummet och damernas omklädningsrum finns en spiraltrappa ner till källaren. Trappan har ett klarblått spjälräcke i stål.

Genomförda förändringar: All fast inredning samt armaturer är original.

Gästbostad

Längst österut i byggnaden finns en gästlägenhet med fyra sovrum, vardagsrum och kök. Lägenheten nås utifrån genom en dörr i norr. I söder vetter lägenheten mot en liten gård med uteplats som nås från kök och vardagsrum. Husfasaden är här klädd med brunmålade träpaneler. Gården avgränsas mot parken av en fristående arkad av pelare och valvbågar. I lägenheten är väggarna vitmålade och golven belagda med plastmatta, utom i köket där det ligger korkplattor. I vardagsrummet finns ett runt takfönster. Köket har inredning med furuluckor, bruna vitvaror och brunt kakel. Det är möblerat med IKEA:s 1970-talsklassiker Docksta, ett runt, vitt pelarbord i plast designat av Gillis Lundgren, och matchande stolar. Det finns två toaletter, varav en med duschkabin. Toalettstolar och handfat är i beige porslin, på väggarna sitter beige våtrumstapet och golven är belagda med brun plastmatta.

Genomförda förändringar: Denna lägenhet fungerade ursprungligen som tjänstebostad för vaktmästaren. I mitten av 1980-talet gjordes den om till internhotell. Till en början fanns det bara tre sovrum. Ytterligare ett tillskapades i början av 1990-talet, genom att en ny mellanvägg sattes upp i vardagsrummet. I övrigt är såväl kök som toaletter bevarade i original.

Källarplanet

Källaren sträcker sig inte under hela byggnaden, utan ligger främst under huvudkorridoren och representationsutrymmena. Under kontorsavdelningen löper installationskulvertar. I källarplanet finns bland annat arkiv, förråd och tekniska utrymmen. Källarkorridorernas väggar är vitmålade och golven belagda med blå linoleummatta i stora, kvadratiska plattor. Under representationsavdelningen finns en utställningslokal som nås via spiraltrappan med ormräcket. Utställningslokalen har en rundad vägg i väster och golvet är belagt med kalksten.

Genomförda förändringar: I källaren har enbart förändringar gällande tekniska installationer gjorts.

Utemiljön

Beskrivningen av utemiljön är delvis baserad på *Annetorpsgården – en inventering och analys av parken och dess möjligheter* av Sanna Jonsson.

Norrsidan

Byggnaden ligger i ett öppet läge med en stor gräsplan i norr som sträcker sig upp till Annetorpsvägen. Infart till byggnaden sker från Annetorpsvägen nordväst eller öster om byggnaden. Tillfartsvägen är kantad av plataner och leder fram till en rondell mitt framför entrén. Rondellen kantas av träd (robinia) och buskar. Vägen är belagd med betong, och rondellen med rektangulär, grå betongmarksten. Fram till 1997 hade vägen sin ursprungliga beläggning bestående av betonghålsten, så kallat armerat gräs. Nordväst om byggnaden finns parkering med plats för ungefär sjuttio bilar. Parkeringen är något nedsänkt och omgiven av buskar (måbär).

Väster om parkeringen finns en helikopterplatta bestående av en rund, mjukt skålad gräsyta omgiven av buskar (liguster och oxbär). I mitten finns en rund betongplattform till vilken en gång av betongplattor leder.

Öster om kontorsbyggnaden, vid den östra infarten från Annetorpsvägen, finns en utsiktsplats där allmänheten kan stanna till och blicka ut över kalkbrottet. Det är en halvcirkelformad plats belagd med betongplattor i olika färger, i form av en kompassros.

Parken

På södra sidan av byggnaden och parkeringen finns parken. Den planerades ursprungligen till stor del utefter befintliga träd på platsen, som fanns kvar från den gamla Annetorpsgårdens park. På Per Fribergs ritningar och på äldre foton ser man att det i västra delen av parken var tätt med stora träd. En stor del av dessa har fällt, framför allt på grund av almsjukan. Marken består till större delen av en gräsyta. Invid byggnaden och i parkens kanter finns täta buskage. Buskagen invid huset är planterade på en upphöjd yta som avgränsas mot trädgården av en mur i gjuten betong som löper i mjukt rundade former. Som gräns mot slänten ner mot kalkbrottet finns en kallmurad fältstensmur.

Invid byggnaden, vid entréhallen, finns en gårdslignande yta avgränsad mot parken av ett fristående skärmtak bestående av pelare och valvbågar lika fasadens. På denna gårdsyta står de avsågade, döda stammarna efter två stora almar. Marken omkring dem är belagd med klappersten. Ursprungligen var dessa träd vid liv och omgärdade av en plantering. På 1990-talet fick platsen sitt nuvarande utseende. Klapperstenen låg ursprungligen på botten av den stora spegeldammen på byggnadens norra sida.

Parkens utformning med ett fåtal enkla element, såsom träd spridda på en stor gräsyta, ger ett stilrent uttryck. Parken upplevs till stor del vara utformad för att betraktas inifrån byggnaden, och den samspelar fint med byggnadens arkitektur. Genom de stora glaspartierna i sydfasaden blickar man genom fasadens pelarrader och trädens raka stammar ut över brottet.

Atriumgårdarna

Även när det gäller atriumgårdarna integrerade Friberg befintliga, stora gamla träd i sin planering. Dessa finns idag inte kvar, då de var almar som fällt på grund av almsjukan. Gårdarna är strikta i sin utformning och för tankarna till klostergårdar eller arabiska trädgårdar, omgivna av kolonnader och med vatten som en viktig beståndsdel. De fyra atriumgårdarna är rektangulära i formen och omges av dubbla kolonnader. Själva gårdsytan är nedsänkt några trappsteg. Gårdarna är till största delen hårdgjorda, i huvudsak belagda med betongplattor eller grus. Formklippa, låga buxbombsbuskar i geometriska former kombineras med mindre träd och

dammar med springvatten. Bänkar och belysningsarmaturer har tillkommit under 1990-talet.

Gården som ligger längst österut har markläggning i rutnätsmönster i grå och vita betongplattor. Här finns små prydnadsträd och en pyramid av betongklot. Buxbomshäckarna bildar små bersåer med marktäckare i. De vita betongplattorna har tillkommit senare, ursprungligen var de ytorna planteringar. Det fanns också fler prydnadsträd från början, men när de blev större gallrade man. De träd som togs bort flyttades till västra delen av parken, utanför matsalen där de står idag. På denna gård fanns också ursprungligen två stora almar.

Den mittersta av gårdarna hade från början tre stora träd. Här finns en T-formad damm, och planteringar i samma form med lavendel och rosor. Denna gård har genomgått få förändringar, fränsett att de stora träden fällt.

Den västra gården är nedsänkt fem trappsteg och buxbomshäckarna som omger den är sluttande, vilket förstärker intrycket av att den är nedsänkt. Marken är belagd med betongplattor och grus, och det finns en stor trekantig damm och tre planteringar i samma form. Ursprungligen fanns ytterligare fyra sådana planteringar, men de är nu ersatta med grusade ytor. Här fanns från början två större träd, men nu finns istället ett antal mindre prydnadsträd.

Den södra gården, som ligger vid direktionsmodulen, hade ursprungligen en gräsmatta som nu är ersatt av svarta och vita betongplattor. Böjda buxbomshäcken inramar gårdsytan där det finns några mindre prydnadsträd och en rund damm i betong.

Antikvarisk kommentar

Industrihistoriskt och lokalhistoriskt har kontorsbyggnaden stora värden. Kalkbrytning och cementindustri har en lång och betydelsefull historia i Limhamn, och anläggningen med det moderna kontoret vid kalkbrottets rand är ett uttryck för denna verksamhets långa kontinuitet på platsen. Kontoret och dess omgivande parkanläggning är också uttrycket för en internationell storkoncerns medvetna ambition att profilera sig. Då den uppfördes var anläggningen ytterst modern och i framkant vad gäller formspråk och design. Samtidigt finns drag i interiören som visar att man ville anspela på företagets anor och dignitet. Även byggnadens placering med en imponerande och dramatisk utsikt över kalkbrottet är naturligtvis ett sätt att uttrycka koncernens storhet och dess historiska och lokala förankring.

Ur arkitekturhistorisk synvinkel är byggnaden intressant då den är ett tidigt exempel på postmodernistisk arkitektur i Sverige. Anläggningen är på ett exceptionellt sätt genomarbetad, såväl i de stora dragen som in i minsta detalj. Det är tydligt att det funnits en stark ambition och tanke bakom projektet att skapa något unikt och att lägga stor vikt vid skönhetsupplevelsen. Det är också uppenbart att anläggningen förvaltades mycket väl och i linje med denna tanke under de knappt 30 år den tillhörde cementkoncernen. Byggnaden, parken och innergårdarna har genomgått få förändringar och är mycket välbevarade till såväl helhet som detaljer. Att upphovsmännen Samuelson, Friberg och Reuterswärd, tillhör de mest framstående i Sverige inom sina respektive områden och även är kända internationellt sett, förstärker och bekräftar anläggningens värden.

Med tanke på kontorshusets uppbyggnad, med representativa delar och mer avskilda kontorsdelar, kan en ny funktion som kategoriboende vara lämpligt. Man har då möjlighet att bevara byggnadens grundstruktur, och bibehålla funktionerna i vissa dess delar, såsom matsal och friskvårdsanläggning.

Vad gäller ”ryttarna”, det vill säga påbyggnad av tre höga punkthus placerade ovanpå kontorsbyggnaden, har Malmö Kulturmiljö varit försiktigt positiva. Kontorsbyggnaden utmärker sig med sin särpräglade horisontalitet, och tre vertikala påbyggnader skulle kunna fungera som distinkta tillägg. I och med en starkt avvikande volym, utformning och riktning skulle de kunna lämna den ursprungliga byggnaden intakt till stora delar.

Som konstaterats är kontorsbyggnaden en speciell byggnad med höga arkitektoniska kvaliteter och kulturhistoriska värden. Detta gör det viktigt att varsamheten särskilt beaktas vid en ombyggnad. Varsamhetskravet i Plan- och Bygglagen 3 kap § 10 gäller generellt för all bebyggelse, och gäller även interiöra förändringar:

PBL 3 kap § 10 Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara.

För exteriöra ändringar krävs bygglov. Då byggnaden är att betrakta som särskilt värdefull ska PBL 3 kap § 12 tillämpas vid bygglovsprövning.

PBL 3 kap § 12 Byggnader som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas.

För att säkerställa en varsam hantering av byggnaden i ett längre perspektiv, bör den förses med skydds- och varsamhetsbestämmelser i detaljplan. Detta har Malmö Kulturmiljö yttrat sig om till Stadsbyggnadskontoret, och det yttrandet finns som Bilaga 1 till denna rapport.

Antikvariska riktlinjer vid ombyggnad

Värdefulla karaktärsdrag att beakta hos byggnaden är:

- Den repetitiva fasadutformningen
- Slutenheten mot norr och öppenheten mot söder
- Atriumgårdarna
- Enhetliga och konsekvent genomförda materialval
- Cirkeln och fyrkanten
- Dagsljuset
- De välvda innertaken
- Den konstnärliga utsmyckningen
- Vatten och växter
- Den funktionsuppdelade planen

Den repetitiva fasadutformningen

De upprepande valvbågarna och kolonnerna är fasadens främsta uttryck. Det finns även en enhetlighet och upprepning i fönsterpartiernas utformning på byggnadens södra sida.

Riktlinje: Pelare och valv ska bevaras. På sydsidan kan dörrar sättas in i befintliga fönsterpartier, under förutsättning att deras utformning följer befintliga dörrpartier vad gäller material, profiler och indelning.

Slutenheten mot norr och öppenheten mot söder

Den norra fasaden är sluten, medan byggnaden öppnar sig mot parken och ljuset i söder, samt mot atriumgårdarna.

Riktlinje: Den slutna fasaden mot norr ska bevaras. Att ta upp nya fönster här skulle strida mot byggnadens tanke och vara förvanskande. Vid de befintliga fönsterpartierna har fasaden en annorlunda utformning, med tätare mellan pelarna och rakt överstycke istället för valv. Fönsterpartier mot söder och mot atriumgårdarna bör inte sättas igen. Nya dörrar kan tas upp i befintliga fönsterpartier, under förutsättning att deras utformning följer befintliga dörrpartier vad gäller material, profiler och indelning.

Atriumgårdarna

De pelaromgärdade gårdarna är som fridfulla klostergårdar. Genom dem förs ljus och grönska in i byggnaden.

Riktlinje: Gårdarnas grundstruktur, formklippta häckar och dammar bör bibehållas.

Enhetliga och konsekvent genomförda materialval

Fasadens ljusa pelare och valv i betong är byggnadens signum. Som bakgrund finns betong med frilagd ballast eller fönster- och dörrpartier i brun aluminium. I interiörerna är det golv i kalksten och marmor, väggar i träfaner eller gips, samt innertak i gips. I utemiljön har betongmurar och cementplattor använts.

Riktlinje: Betongen och betongelementen med frilagd ballast får inte målas eller på annat sätt täckas över. Nya fönster- eller dörrpartier ska utformas likt befintliga vad gäller material. Naturstengolv bör bevaras och vid behov bör kompletteringar göras med samma material. Fanerväggar bör bevaras. Om väggar flyttas kan gipsskivor med faner återanvändas.

Cirkeln och fyrkanten

Återkommande motiv i planlösningen är cirkeln eller halvcirkeln. Dessa former återkommer även i takfönster och de välvda innertaken. I övrigt är det konsekvent raka linjer och räta vinklar.

Riktlinje: Dessa former bör beaktas när förändringar sker. I nya planlösningar kan detta motiv med fördel användas på nytt.

Dagsljuset

Planlösningen är uppbyggd så att man ser dagsljus var man än befinner sig i byggnaden. Dagsljusinsläpp tjänar exempelvis som motiv i änden av korridorer, eller tas in genom takfönster.

Riktlinje: Detta karaktärsdrag är viktigt att beakta.

De välvda innertaken

Halvcirkelmotivet går igen i innertakens välvda bågar. Det är också en upprepning av exteriörens valv.

Riktlinje: De välvda innertaken bör bevaras.

Den konstnärliga utsmyckningen

Carl Fredrik Reuterswårds konstverk har en stark koppling till byggnaden.

Riktlinje: Skulpturen Castor & Pollux ska bevaras vid entrén. Övriga konstverk bör bevaras i byggnaden.

Vatten och växter

Planteringsbäddarna i matsal och entréhall, samt vattenspegeln i entréhallen, fungerar med sina dagsljusinsläpp som ”invändiga atriumgårdar”. Vattenspegeln framför norra fasaden och planteringarna i atriumgårdarna hänger intimt samman med byggnaden.

Riktlinje: Det vore mycket positivt om vattenspegeln vid norra fasaden kunde återfå sin ursprungliga utsträckning. Vattenspegeln och planteringsbädden i entréhallen, samt planteringsbädden i matsalen bör bevaras.

Den funktionsuppdelade planen

Uppdelningen i tre delar - rekreation, arbetsplatser och representation – har varit en medveten tanke som styr planens utformning. Det är en tydlig uppdelning av gemensamma och privata utrymmen.

Riktlinje: Uppdelningen i privata och gemensamma utrymmen bör bevaras. Det är också positivt om vissa utrymmen kan bevara sina ursprungliga funktioner såsom matsal, hörsal och friskvårdsavdelning.

Referenser

Litteratur

- Andersson, Thorbjörn. 1992. Med lek och mycket allvar. *Arkitektur nr 4*, s. 38-41.
- Andersson, Thorbjörn (red.), Jonstoj, Tove (red.), Lundquist, Kjell (red.). 2000. *Svensk Trädgårdskonst under fyrahundra år*. Byggförlaget, Stockholm.
- Arkitektur i Malmö: en arkitektuguide för Malmö*. 1990. Fören, Malmö.
- Arkitekturen som en af de skønne kunstarter. 1979. *Arkitekten nr 13*, s. 286-287.
- Eriksson, Ove. 1979. Arkitektoniskt nytänkande. *Byggnadskonst nr 4*, s. 57-65.
- Euroc.1980. *Contract nr 2*, s. 3-19.
- Euroc-koncernens kontorhus, Limhamn. 1980. *Arkitektur DK, nr 1*, s. 44-48.
- Hellquist, Thomas. 2001. Mitt i tiden. Om Fritz Jaeneckes och Sten Samuelsons arkitektur. *Arkitektur nr 7*, s. 4-33.
- Hård af Segerstad, Ulf. 1979. Hus som vittnesbörd. *Svenska dagbladet i mars*.
- Olsson, Håkan.1989. *Malmö – Limhamns järnväg 1889-1989, Sillabanan 100 år*. Frank Stenvalls Förlag, Malmö.
- Reuterswärd, Carl Fredrik. 1982. *Limhamn random time. Carl Fredrik Reuterswärd's commentating decor for Euroc house*. Industri AB Euroc, Malmö.
- Samuelson, Sten. 1982. *Euroc house: a different office building*. Industri AB Euroc, Malmö.
- Stensson, Thomas. 1997. *Mot en ny tid. Hela historien om Euroc under den stora strukturomvandlingen 1972-1996*. Scancem, Malmö.
- Tykesson, Tyke (red.). 2001. *Guide till Malmös arkitektur*. Arkitektur, Stockholm.
- Winter, Karin.1992. Fribergs landskap. *Arkitektur nr 4*, s. 4-37.
- Åberg, Alf. 1972. *Cement i 100 år. En krönika om Skånska Cementaktiebolaget – AB Cementa*. Malmö.

Opublicerat material

- Jonsson, Sanna. 2006. *Annetorpsgården – en inventering och analys av parken och dess möjligheter*. Malmö Stadsbyggnadskontor.

Muntliga uppgifter

- Hans Olsson, fastighetsansvarig, Heidelberg Cement
- Ingemar Wickström, fd vice VD Euroc/Scancem

Arkiv

- Malmö stadsarkiv.
- Stadsbyggnadskontorets arkiv. Malmö stad. Ritningar.

Internetreferenser

- Carl Fredrik Reuterswärd och det offentliga rummet*. Sundsvall 2005-04-03. 2006-12-06. http://www.st.nu/noje/kultur.php?action=visa_artikel&id=458164
- Cementa. *Cementproduktion i mer än 125 år*. 2006-11-28. <http://www.cementa.se/Websites/CementaPublic/Documents/OmCementa/historik>
- Limhamns Företagsgrupp. *Limhamns Företagshistoria*. 2006-12-15. <http://www.lfg.se/kp.asp?content=lfh-historia-05&topmenu=0&submenu=166>

Årets rapporter

Lista över utgivna rapporter inom Malmö Kulturmiljös rapportserie – Enheten för Kulturmiljövård Rapport:

Enheten för Kulturmiljövård Rapport 2007:001

Carola Lund

Antikvarisk kontroll. Malmö Stadsteater - Ombyggnadsarbeten 2004-2006. Fastigheten Teatern 4 i Malmö stad. Skåne län.

Enheten för Kulturmiljövård Rapport 2007:002

Carola Lund och Maria Lundberg

Antikvarisk kontroll. Humanitetens Hus – Renovering i samband med byte av verksamhet. Fastigheten Ridhuset 1 i Malmö stad. Skåne län.

Enheten för Kulturmiljövård Rapport 2007:003

Jörgen Kling

Antikvarisk rapport. Äsphults kyrka – Utvändig renovering. Västra Vrams kyrkliga samfällighet, Äsphults socken i Kristianstads kommun. Skåne län.

Enheten för Kulturmiljövård Rapport 2007:004

Olga Schlyter och Maria Lundberg

Byggnadsantikvarisk utredning. Eurocs kontorsbyggnad - Dokumentation och riktlinjer inför ombyggnad. Fastigheten Annetorpsgården 1 i Malmö stad. Skåne län.